

Preduzetničke težnje studenata Fakulteta tehničkih nauka

Vladimir Todorović, Departman za industrijsko inženjerstvo i menadžment, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 5, 21000 Novi Sad, Srbija, vladimir.todorovic@uns.ac.rs
Željko Tekić, Departman za industrijsko inženjerstvo i menadžment, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 5, 21000 Novi Sad, Srbija, zeljko.tekic@yahoo.com
Mladen Pečujlija, Departman za industrijsko inženjerstvo i menadžment, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 5, 21000 Novi Sad, Srbija, pecujlija@gmail.com

1. Uvod

Fakultet tehničkih nauka je neosporni lider u pogledu transfera znanja na Univerzitetu u Novom Sadu. U rezultatu zajedničkih napora, Fakultet tehničkih nauka i Univerzitet u Novom Sadu su postali centar regiona znanja u nastajanju (Čosić & Tekić, 2008). Efikasna saradnja sa privredom, zasnovana na inovativnim aktivnostima, kao i preduzetnička klima stvorena na Fakultetu tehničkih nauka, uticala je i motivisala veliki broj istraživača, pre svega profesora i asistenata da se oprobaju u preduzetničkom poduhvatu. Trenutno na Fakultetu postoji više od 50 uspešnih preduzeća, kao i veći broj istraživačkih grupa orijentisanih ka otvaranju novih preduzeća, ukoliko se za to stvore uslovi. Postojeća preduzeća zapošljavaju više od 2000 ljudi, od kojih više od 90% čine visokoobrazovani stručnjaci, ostvaruju ukupni godišnji obrt preko 40 miliona evra, izvozeći preko 50% svojih proizvoda i usluga (Tekić et al., 2010). Ova preduzeća predstavljaju osnovu budućeg, na znanju zasnovanog privrednog razvoja Novog Sada i klicu za razvoj regije znanja.

Međutim, rezultati u podsticanju studenata u pokretanju sopstvenih preduzetničkih poduhvata nisu pratili ove rezultate. Iako se kreativnost prvenstveno vezuje za mlade, kao i spremnost za preuzimanje rizika, čini se da ovi resursi nisu dovoljno iskorišćeni niti da postoji infrastruktura koja će im pomoći. Velika većina nastavnih programa, ako ne i svi, obrazuju studente i spremaju za rad u velikim preduzećima ili onim koja je neko drugi osnovao, a preduzetništvo na Fakultetu se izučava i studenti obučavaju na tek nekoliko nastavnih programa.

Cilj ovog istraživanja je da ispita percepciju studenata Fakulteta tehničkih nauka po pitanju stanja preduzetničkog duha sa akcentom na obrazovni proces i sve ono što motiviše / demotiviše mlade u odluci da izaberu put preduzetničke karijere i da na osnovu dobijenih rezultata da predlože za unapređenje preduzetničke klime na Fakultetu i među studentima. Imajući u vidu cilj, rad je organizovan na sledeći način. Prvo je dat kratak pregled literature, zatim je opisana metodologija korišćena u istraživanju i dobijeni rezultati. Na kraju rada dati su zaključci i predlozi za unapređenje preduzetničkog duha među studentima.

2. Pregled literature

Lisabonskom agendom iz 2000. godine preduzetništvo je prepoznato kao „nova osnovna“ veština, neophodna svima da bi živeli i radili u društvu zasnovanom na znanju. Preduzetničke kompetencije su ne samo ključne za samozapošljavanje, već relevantne za zaposlene u preduzeću bilo

koje veličine. Mladi, koji izađu iz obrazovnog ciklusa sa više preduzetničkih vještina i razvijenijom svešču, neće biti samo svesniji mogućnosti i skloniji samozapošljavanju ili radu u sektoru malih preduzeća, nego će i ako ne odaberu tu mogućnost, biti efikasniji radnici i doprinostiti boljim performansama preduzeća svih veličina. Stoga je vrlo značajno pitanje izučavnja preduzetništva kroz obrazovanje, ali i afinitet studenata ka preduzetništvu i samostalnom započinjanju biznisa.

Istraživanja o preduzetništvu mladih su relativno nova. Uprkos značaju koji je preduzetništvo imalo na razvoj ekonomije i stvaranje novih radnih mesta, malo je ostvareno na polju pogleda na preduzetništvo

iz perspektive mladih. Obično se mladi ljudi ubacuju generalno u populaciju odraslih, pri čemu se zanemaruju specifični zahtevi i preduzetnički potencijali kao i njihov doprinos društveno-ekonomskom razvoju. Nažalost, još uvek postoji nedostatak dubljih istraživanja i konkretnih podataka o omladinskom preduzetništvu posebno kada se radi uslovima i kreiranju novih kompanija.

Rezultati nacionalnih i internacionalnih istraživanja o aktivnosti mladih na polju preduzetništva takođe mogu da budu indikativni u pogledu želje mladih za pokretanjem sopstvene firme. Naravno, započeti sopstveni biznis ne podrazumeva automatski da je taj neko preduzetnik. Istraživanje Flash Eurobarometar o preduzetništvu je posebno zanimljivo iz razloga što poredi stanje na tlu Evropske unije sa stanjem u Sjedinjenim Američkim Državama. Po istraživanju iz 2004. (EOS Gallup Europe, 2004) pored 25 zemalja EU i SAD stanovnici Norveške, Islanda i Lihtenštajna su dali svoje mišljenje na temu preduzetništva. Ukupno 21.051 osoba je odgovorila na pitanje: „Da li sebe vidite kao zaposlenog u postojećoj firmi ili kao samostalnog preduzetnika?“ Rezultati su pokazali da se većina u EU njih 45% kao i 61% stanovnika SAD se opredeljuju da budu samostalni preduzetnici. Posebno je zanimljivo primetiti kako društveno-demografske karakteristike utiču na želje da se započne samostalan posao. Ukoliko se napravi podela prema godinama pokazuje se da se mladi od 15 – 24 godine najlakše opredeljuju za samostalno zaposlenje, njih ukupno 55%. Razumljivo ovakvo raspoloženje opada sa godinama. Čak kada se postavi i vremenski rok u kome bi želeli da pokrenu nešto samostalno 55% mladih između 15 – 24 godine vidi sebe u poslu u narednih 5 godina naspram 41% osoba starosti od 25 – 39 godina (EOS Gallup Europe, 2004).

Referentno istraživanje o rasprostranjenosti preduzetničkih težnji studenata u Vojvodini urađeno je od strane Slobodanke Markov i Smiljane Mirkov (Markov & Mirkov, 2007). Prikupljeni su empirijski podaci ispitivanjem 250 studenata sa Fakulteta tehničkih nauka, Prirodno matematičkog i Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Fakulteta za preduzetni menadžment „Brača Karić“ i Visoke tehničke škole u Zrenjaninu. Studija je pokazala da približno dve trećine studenata nema preduzetničke ambicije nasuprot trećini studenata sa izraženim takvim ambicijama (Markov & Mirkov, 2007). Poredeći dobijene rezultate sa rezultatima istraživanja u zapadnim zemljama uočava se da je prisustvo takvih težnji kod naših studenata znatno manje, što može biti objašnjeno razlikama u socijalno-ekonomskim kontekstima. Na primer, 55% ispitanika sa MIT School of Engineering je izrazilo želju da po završetku studija započne sopstveni biznis (Lüthje & Franke, 2003), dok je 44% studenata vrhunskih MBA studija u SAD izjavilo da je njihov primarni cilj da postanu samostalni preduzetnici (Sanholtz, 1990).

Jedan od rezultata ovog istraživanja (Markov & Mirkov, 2007) je i profil tipičnog predstavnika studenata sa izraženom i neizraženom preduzetničkom težnjom. Tipičan predstavnik studenata sa izraženom preduzetničkom težnjom na osnovu ovog istraživanja bio bi: mladić koji se trenutno nalazi na trećoj godini studija mašinstva na Fakultetu tehničkih nauka. Roditelji su mu visokokvalifikovani ili kvalifikovani radnici koji se bave trgovinom, a on sam se do sada često angažovao kod privatnika kako bi zaradio za džeparac. Završio je četvorogodišnju srednju stručnu školu sa jakim vrlo dobrim uspehom, a prosek ocena na do sada položenim ispitima mu je nešto ispod osam. Lič-

no je spreman da se obrazuje u osnivanju vođenju privatnog biznisa. Sa druge strane tipičan predstavnik studenata sa neizraženom preduzetničkom željom bi bila devojka sa prve godine studija matematike na Prirodno matematičkom fakultetu. Roditelji joj se bave poljoprivredom. Pre upisa na fakultet završila je gimnaziju sa odličnim uspehom. Do sada nije upražnjavala preduzetničke aktivnosti i nema sklonosti za to. Ima nešto viši prosek na dosada položenim ispitima (8,10) i planira da se zaposli u državnoj službi ili javnim ustanovama. Nije spremna da dodatno uči iz oblasti preduzetništva.

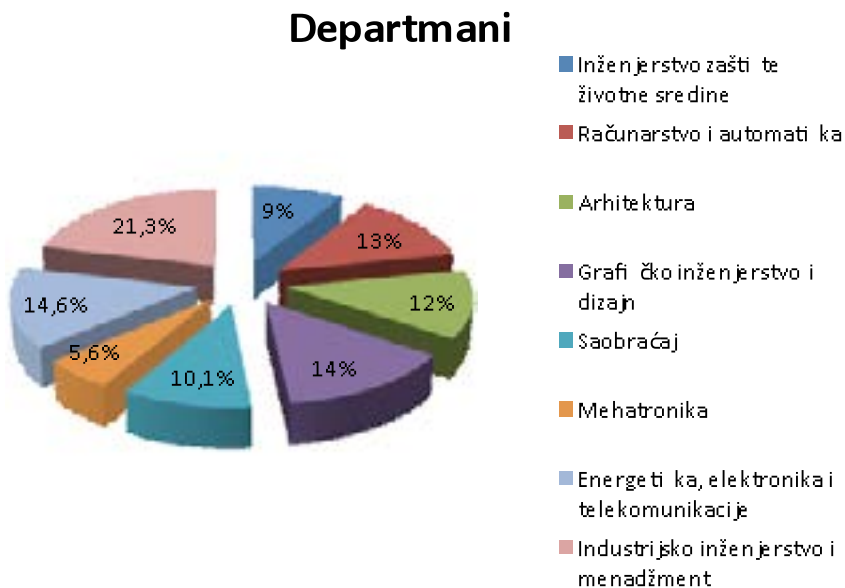
Generalni zaključak da se veća rasprostranjenost preduzetničkih težnji među studentima Fakulteta tehničkih nauka mora izdvojiti kao veoma značajna. On ukazuje na studente Fakulteta tehničkih nauka kao potencijal budućih osnivača biznisa u sektorima sa visokim tehničkim inovacijama. U tom smislu bi dalje poboljšanje stava studenata FTN-a prema preduzetništvu sistematskim obrazovanjem iz ove oblasti, bez sumnje, moglo doprineti pretvaranju potencijala studenata u jednu od vrlo efektivnih poluga budućeg razvoja (Markov & Mirkov, 2007).

3. Metod istraživanja

Za potrebe našeg istraživanja konstruisali smo poseban upitnik stavova prema preduzetništvu. Upitnik u sebi sadrži pitanja višestrukog izbora (kvalitativni podaci) i pitanja tipa petostepene Likertove skale stavova (kvantitativni podaci).

Uzorak ispitanika čine 178 studenata Fakulteta tehničkih nauka, pete (završne) godine studija. U pogledu strukture uzorka po polu planirana je ujednačena zastupljenost studenata i studentkinja. U našem slučaju nešto je više ispitanika muškog pola 95 (53,4%) u odnosu na broj ispitanih studentkinja 83 (46,6%). Za potrebe našeg istraživanja formirali smo reprezentativan uzorak studenata Fakulteta tehničkih nauka po departmanima. Prilikom formiranja uzorka striktno smo se držali proporcionalnog odnosa upisanih po departmanima. Ovakav uzorak smo formirali radi dobijanja što validnijih podataka (Slika 1).

Slika 1: Uzorak prema departmanu ispitanika

Predmet istraživanja su nam stavovi studenata, po pitanjima:

- Da li ste ikada razmišljali da započnete sopstveni biznis ?
- Da li sebe pre zamišljate kao zaposlenog u nekoj firmi/kompaniji ili kao vlasnika sopstvenog preduzeća ?
- Ko vas ohrabruje, obeshrabruje, a ko utiče na vašu odluku da započnete sopstveni biznis ?
- Koji su najvažniji demotivatori (strahovi) za vaše uključivanje u biznis ?
- U kojoj meri na Fakultetu tehničkih nauka nastavni planovi i programi podstiču preduzetnički duh ?

Dobijeni podaci su uneti u programu Excel 2007, a sama obrada je izvršena u programu SPSS for Windows ver.17. Prilikom obrade podataka korišćene su sledeće statističke procedure: tabelarno i grafičko prikazivanje podataka, Hi kvadrat test, analiza varijanse i klaster analiza, a sve u zavisnosti od toga da li radimo sa kvalitativnim ili kvantitativnim podacima.

U našem istraživanju nezavisne varijable su pol ispitanika i departman na kome ispitanik studira. Zavisne varijable su: ko presudno utiče na odluku, demotivatori, strahovi i svi momenti koji utiču na odluku studenata da li započeti sopstveni biznis.

4. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja pokazuje da je čak 83.1% naših ispitanika razmišljalo o pokretanju sopstvenog biznisa, pri čemu nema značajne razlike među ispitanicima po polu. Kada je u pitanju videenje sebe u skorijem periodu, veći procenat ispitanika 52,8% vidi sebe kao zaposlenog u već postojećoj kompaniji/firmi što je u suprotnosti sa podatkom o procentu onih koji su razmišljali o pokretanju sopstvenog biznisa i govori u prilog tome da dobar deo studenata još za vreme studija odstaje od ideje o pokretanju biznisa.

Iz Tabele 1 vidimo da na odluku o pokretanju sopstvenog biznisa po mišljenju ispitanika presudan uticaj ima državna politika i roditelji odnosno porodica, a kao najmanji su označili nastavnike i predavanja odnosno obrazovni sistem.

Tabela 1: Ko/Šta najviše utiče na odluku mladih o započinjanju sopstvenog biznisa

Motivatori	Broj	Značajnost
Državna politika	178	3,18
Roditelji i porodica	178	2,81
Drugi preduzetnici	178	2,71
Mediji (TV, Radio, Internet)	178	2,58
Prijatelji	178	2,41
Nastavnici i predavanja (obrazovni sistem)	178	2,24

Kada su u pitanju demotivatori iz Tabele 2 možemo uočiti da su finansijski rizik i pristup finansijskim sredstvima ocenjeni kao najuticajniji dok se nedovoljne kvalifikacije smatraju najmanjim demotivatorom.

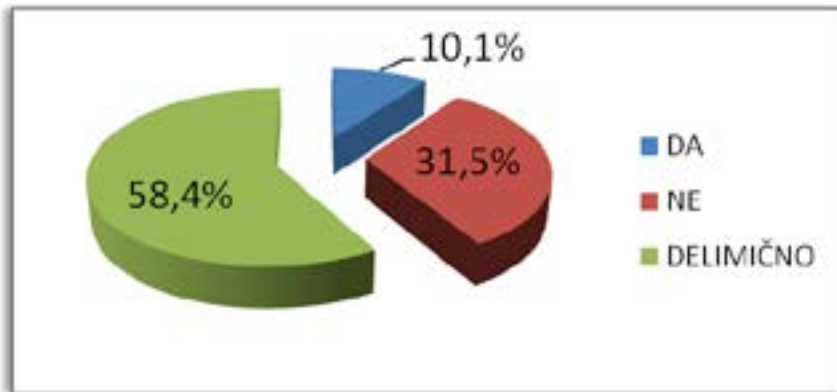
Tabela 2: Ko/Šta najviše utiče na odluku mladih o nezapočinjanju sopstvenog biznisa

Glavni demotivatori	Broj	Značajnost
Finansijski rizik	178	3,97
Pristup finansijskim sredstvima	178	3,61
Konkurencija	178	3,13
Administrativni problemi	178	2,99
Nedovoljne kvalifikacije	178	2,92

Najveći broj ispitanika smatra da su ih nastavni planovi i programi samo delimično osposobili i motivisali za samostalno započinjanje biznisa (58,4%), 31,5% ispitanika smatra da ih nisu uopšte osposobili i motivisali, a samo 10,1% smatra da jesu (Slika 2). Po ovom pitanju ne postoje statistički značajne razlike među ispitanicima po polu.

Dalje, najveći broj ispitanika (34,8%) smatra da bi strategija na državnom planu najviše doprinela razvoju preduzetničkog duha. Pomoć kroz centar za preduzetništvo mladih 31,5% ispitanika je istaklo kao nešto što bi doprinelo razvoju dok 27% njih smatra da bi uvođenje većeg broja preduzetničkih predmeta u nastavne planove bilo od presudnog značaja.

Slika 2: Da li smatrate da su Vas nastavni planovi na vašem smeru osposobili i motivisali za samostalno započinjanje sopstvenog posla ?

Takođe, pokazalo se da postoji statistički značajna zavisnost između pola ispitanika i izraženih preduzetničkih težnji (Hi kvadrat = 7,91, $p=0,005$, $df=1$). Naime znatno je veće prisustvo lica sa izraženim preduzetničkim težnjama među mladićima nego među devojkama. Ovakav rezultat istraživanja bi mogao biti pripisan tradicionalnom izboru zaposlenja kod nas, ali možda čak i većem strahu devojaka za upuštanjem u rizičan poduhvat pokretanja sopstvenog biznisa u današnjim prilikama.

U cilju dobijanja što kvalitetnijih i praktično upotrebljivih rezultata proveli smo klaster analizu dobijenih podataka. Dobili smo dva klastera (Tabela 3), grupe ili profila studenata završne godine studija po pitanju njihovih preduzetničkih težnji. U prvi klaster spada 47,8% ispitanika, a u drugi 52,2% ispitanika što nam govori da su ispitanici ravnomerno raspodeljeni.

Tabela 3. Rezultati klaster analiza

Karakteristike prvog klastera	Karakteristike drugog klastera
1. Dominiraju ispitanici ženskog pola	1. Dominiraju ispitanici muškog pola
2. Najviše ispitanika je sa Departmana za Industrijsko inženjerstvo i menadžment	2. Najveći broj ispitanika je sa smera Energetika, elektronika i telekomunikacije
3. I jesu i nisu razmišljali o pokretanju sopstvenog biznisa	3. Svi su razmišljali o pokretanju sopstvenog biznisa
4. Sebe zamišljaju kao zaposlene u postojećim firmama	4. Sebe zamišljaju kao pokretača sopstvenog biznisa
5. Imaju više negativno mišljenje o tome koliko su ih nastavni planovi osposobili i motivisali za samostalno započinjanje posla	5. Smatraju da su ih nastavni planovi samo delimično osposobili
6. Najviše smatraju da bi adekvatna strategija na državnom nivou uticala na odluku mladih o započinjanju sopstvenog biznisa.	6. Po njihovom mišljenju najveći doprinos bi im dao Centar za preduzetništvo mladih

5. Interpretacija dobijenih rezultata

Analiza rezultata istraživanja pokazuje da je veoma veliki broj studenata, čak 83,1% razmišljalo o pokretanju sopstvenog biznisa. Međutim nasuprot tome kada pogledamo broj onih koji sebe ipak vide kao zaposlenog u već postojećoj kompaniji/firmi (53,2%) dolazimo do zaključka da mladi ljudi odustaju od ideje o pokretanju sopstvenog biznisa pre nego što i pokušaju. Činjenica da najveći broj anketiranih smatra da na odluku o pokretanju sopstvenog biznisa presudan uticaj ima državna politika i roditelji odnosno porodica, navodi nas na zaključak da uprkos težnjama i željama mnogih njihove ideje neće zaživeti iz očiglednog straha zbog nesigurne situacije u zemlji koja obeshrabruje mlade da se odluče na taj korak.

Svakako da u prvi plan izbija finansijski rizik i pristup finansijskim fondovima jer u državi ne postoji jasna politika stimulacije pokretanja novih malih i srednjih preduzeća. Sa druge strane možda može da zabrine činjenica da mladi nedovoljne kvalifikacije smatraju najmanjim demotivatorom. Kao što smo možda mogli i očekivati uticaj obrazovnog sistema se pokazao kao nedovoljan pa tako 58,4% ispitanih smatra da su ih nastavni planovi i programi samo delimično osposobili i motivisali za samostalno započinjanje biznisa dok čak 31,5% smatra da ih nisu uopšte osposobili i motivisali. To je činjenica koja mora da dovede do toga da u budućnosti angažovanje na nivou fakulteta, ali i univerziteta u području preduzetničkog obrazovanja bude na mnogo višem stepenu i da predmetima iz oblasti preduzetništva kao i praktičnim znanjima moraju da budu pokriveni studenti svih smerova / departmana. Kada je u pitanju izlaz iz situacije odnosno pitanje u čemu vide rešenje najveći broj ispitanika (34,8%) smatra da bi strategija na državnom planu najviše doprinela razvoju preduzetničkog duha. Pomoć kroz centar za preduzetništvo mladih 31,5% ispitanika je istaklo kao nešto što bi doprinelo razvoju dok 27% njih smatra da bi uvođenje većeg broja preduzetničkih predmeta u nastavne planove bilo od presudnog značaja.

Kada je u pitanju analiza o uticaju pola na preduzetničke težnje tu se potvrdilo da su preduzetničke težnje značajno više izražene među mladićima nego među devojkama što se jednim delom može pripisati tradicionalnom izboru zaposlenja kod nas, ali i većim strahom devojaka za upuštanjem u rizičan poduhvat pokretanja sopstvenog biznisa u današnjim prilikama.

Može se uočiti da postoji statistički značajna razlika među našim ispitanicima po pitanju uticaja nastavnih planova na preduzetničke težnje po polu ispitanika. Od onih koji su ocenili da su nastavni planovi imali pozitivan uticaj na njihovo osposobljavanje čak 77,8% su bili ispitanici muškog pola.

Zanimljivo je primetiti da je klaster analiza dobijenih podataka izdvojila dva klastera, grupe ili profila studenata završne godine studija po pitanju njihovih preduzetničkih težnji.

6. Zaključak

Poredeći naše rezultate sa rezultatima Markov i Mirkov (2007) može se izvesti zaključak da je situacija (barem posmatrano po istraživanju sprovedenom među studentima završne godine Fakulteta tehničkih nauka) donekle povoljnija na Fakultetu nego na nivou Univerziteta u Novom Sadu. Upporedna analiza rezultata dobijenih u ovom istraživanju sa sličnim istraživanjima sprovedenim u zemljama Evropske unije pokazuje da postoji još prostora za unapređenje preduzetničkog duha među visoko-obrazovanim mladima, pre svega kroz obezbeđenje mehanizama za pružanje finansijske podrške uz manji rizik. Ono što nikako ne ide na ruku je da se ogroman procenat mladih i pored razmišljanja o pokretanju sopstvenog biznisa ipak odlučuje za zaposlenje u već postojećim kompanijama što svakako govori o tome da faktori koji utiču na odluke mladih imaju nepodsticajnu ulogu. Takođe, činjenica da je obrazovni sistem (nastavnici i predavanja) rangiran kako poslednji na listi motivatora govori u prilogu argumentaciji da nastavni planovi i trenutni pristup obrazovanju forsiraju rad u postojećim, a ne pokretanje novih firmi. Zbog toga je neophodno razvijati preduzetničko obrazovanje, podsticati projekte koji se bave ovom problematikom i jačati neformalno obrazovanje kako Srbija ne bi kasnila na tom polju za regionom.

Na osnovu dobijenih rezultata moguće je kreirati čitav niz predloga za unapređenje preduzetničke klime na Fakultetu i među studentima. Prvo, u skladu sa najboljom praksom razvijenom u Evropskoj Uniji i zemljama okruženja, predlaže se osnivanje Centra za razvoj preduzetništva mladih pri Fakultetu i Univerzitetu sa ciljem da bude motivator i inspirator novih poslovnih ideja među visoko obrazovnom omladinom, tačka oslonca i dodatne edukacije u procesu stvaranja preduzeća zasnovanih na znanju. Zadatak Centar bi bio da obezbedi podršku mladim ljudima, pre svega studentima, u započinjanju sopstvenog biznisa, kroz:

- konsalting, trening i obuku u oblasti preduzetništva, kreiranja ideja, razvoja kreativnosti
- povezivanje sa poslovnim partnerima i izvorima finansija
- proveru biznis ideje kroz takmičenje biznis planova
- biznis inkubator za kompanije kreirane od strane studenata

Drugo, preduzetnička nastava treba da bude bolje vrednovana na nivou univerziteta i prisutna u nastavnim planovima različitih fakulteta, sa sistemom nagrađivanja i kvalifikovanim predavačima koji su u stanju da stvore interaktivan odnos sa „spoljnim svetom“ pre svega sa privredom i preduzetnicima. Formalni nastavni sadržaji, ali i neformalni preduzetnički programi imaju više ciljeva, poput: razvoja preduzetničke motivacije među studentima, trening studenata za pokretanje sopstvenog biznisa (planiranje, umrežavanje, prodaja, izvori finansiranja...), razvoj preduzetničkih sposobnosti potrebnih za otkrivanje i korišćenje pruženih mogućnosti, itd. Oni moraju naći svoje mesto i na našem univerzitetu. U okviru svojih nadležnosti Fakultet i Univerzitet trebalo bi da:

- Kreiraju strategiju i naprave akcioni plan za istraživanje i nastavu u polju aktivnosti zasnovanih na praktičnom radu, preduzetništvu, kreiranju novih kompanija i *spin off* kompanija.
- Da ponude približavanje preduzetništva i samozapošljavanja svim studentima tokom njihove prve godine studija kao i da omogućće zainteresovanim studentima da prisustvuju seminarima i predavanjima na ovu temu.

- Da kreiraju jedan sistem koji će motivisati i nagrađivati nastavno osoblje koje se bavi studentima koji iskažu interesovanje u polju preduzetništva kao i da podstaknu istraživanja i aktivnosti u toj oblasti.
- Da postavе jasna pravila o intelektualnoj svojini

Konačno, potrebno je da društvo prepozna i nagradi uspješne institucije, kako bi ih motivisalo da budu još posvećeniji ovom poslu i omogućilo da se na univerzitetima razvija preduzetnički potencijal i inovativnost. Kao najbolji primer može poslužiti Engleska, u kojoj se svake godine dodeljuje nagrada „Preduzetnički univerzitet“, što vodi ka povećanju prestiža institucije.

Entrepreneurial Aspirations of the Faculty of Technical Sciences Students'

Abstract

The paper investigates students' motivation and attitudes toward starting up their own business. On basis of 178 collected responses from students of the final year at the Faculty of Technical Sciences (Novi Sad, Serbia) quantitative and qualitative analyses are conducted. Results show that majority of students (83.1%) had thought about starting up own business. Furthermore, 46% of students are still interested in starting up own or continuing family business. However, practice shows that young people give up an entrepreneurial idea before they even try. More important, students change their minds, from being employer to being employed – during studies. The results show that among students the most influential motivators are state policy and family, while educational system (teachers and lectures) is the lowest ranked. The main demotivators are financial risk and availability of finance. Based on these findings paper suggests establishment of the Center for Youth Entrepreneurship at the Faculty and University level, better approach to entrepreneurial education and overall promotion of entrepreneurship in public as main steps toward better results.

Кljučne reči: *Preduzetničke težnje studenata, preduzetništvo mladih, Srbija*

Literatura

1. Cosic, I., Tekic, Z. (2008). Platforms and Regions of Knowledge – The Route Towards Knowledge Society, Proceedings of XIV International Conference on Industrial Systems IS'08, Novi Sad: Faculty of Technical Sciences, p. 499- 507,
2. EOS Gallup Europe. (2004). Flash 160 Entrepreneurship. Report for EC, available at: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3941 (Retrieved: 01.04.2012)
3. Lüthje, Ch., Franke, N. (2003). The making of an entrepreneur: Testing a model of entrepreneurial intent among engineering students at MIT. *R&D Management*. 33. p. 135-147
4. Markov S., Mirkov, S. (2007). Preduzetničke težnje studenata u Vojvodini. U Markov S., Stanković F. (ur.) *Univerzitet i preduzetništvo*, Novi Sad: University of Novi Sad, p. 73-113
5. Sanholtz, K. (1990) *MBA: Attitudes*, The College Edition of the National Business Employment Weekly, Spring, 14-15
6. Tekic, Z., Cosic, I., Todorovic, V., Jovanovic, M. (2010). The Interplay of Entrepreneurship, Technology and Business at University Settings. U Mirkov, S. i Molnar, R. (Ur): *Zbornik radova I Naučno stručni skup Preduzetništvo, inženjerstvo i menadžment. Zrenjanin: Visoka tehnička škola strukovnih studija*. p. 41-47.

Prilog – Korišćeni upitnik

Upitnik za studente FTN-a o prepoznavanju preduzetničkog duha

1. PDL MUŠKI ŽENSKI
2. SMER/USMERENJE _____
3. Da li ste ikada razmišljali da započnete sopstveni biznis? DA NE
4. Da li sebe pre zamišljate kao: ZAPOSLENOG U POSTOJEĆOJ FIRMI
POKRETAČA SOPSTVENOG BIZNISA
5. Šta smatrate ko danas presudno utiče na odluku mladih o započinjanju/nezapčinjanju sopstvenog biznisa?

	Izvanredno utiče	Utiče	Niti ne utiče	Ne utiče	Uopšte ne utiče
Roditelji i porodica	☐	☐	☐	☐	☐
Nastavnici i predavanja (obrazovni sistem)	☐	☐	☐	☐	☐
Prijatelji	☐	☐	☐	☐	☐
Drugi preduzetnici	☐	☐	☐	☐	☐
Mediji (TV, Radio, Internet)	☐	☐	☐	☐	☐
Državna politika	☐	☐	☐	☐	☐

6. Koji su danas, po Vašem mišljenju, glavni demotivatori (strahovi) za uključivanje mladih u biznis?

	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se/ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem
Finansijski rizik Zabrinutost mogućnošću da izgubim uloženi novac. Zabrinutost da neću moći da vratim kredit/pozajmicu.	☐	☐	☐	☐	☐
Pristup finansijskim sredstvima Strah od toga da neću biti u stanju da prikupim dovoljno novca za pokretanje posla.	☐	☐	☐	☐	☐
Nedovoljne kvalifikacije Strah od nekihobna i nedovoljnih kvalifikacija	☐	☐	☐	☐	☐
Administrativni problemi Strah od susrećavanja sa administrativnim problemima i regulatornim zahtevima	☐	☐	☐	☐	☐
Konkurencija Strah od velike konkurencije u mojoj oblasti	☐	☐	☐	☐	☐

7. Da li smatrate da su Vas nastavni planovi na vašem smeru osposobili i motivisali za samostalno započinjanje sopstvenog posla?

DA DELIMIČNO NE

8. Šta bi po Vašem mišljenju doprinelo razvoju preduzetničkog duha? (označi odgovor)

Uvođenje većeg broja preduzetničkih predmeta u nastavne planove

Pomoć kroz centar za podsticanje preduzetništva mladih

Strategija na državnom nivou

Nešto drugo (dopiiti) _____

Zahvaljujemo Vam se na saradnji!